

210. obletnica rojstva Fanny Hensel, roj. Mendelssohn

Fanny Cäcilia Hensel, roj. **Mendelssohn** (Hamburg, 14. 11. 1805–Berlin, 14. 5. 1847) je veliko bolj znana kot sestra slovitega Felixa Mendelssohna Bartholdyja. Sicer pa je tudi sama naredila kot pianistka in skladateljica svojo kariero. Kljub družini in otrokom je bil v tistem času, vse do sredine 19. stol. še čas, ki ženskam ni omogočal enakopravnega položaja v določenih poklicih in dejavnostih. Vsaj za začetek lahko rečemo, da je bil prav pretekli čas morda najbolj kriv za pozabo sposobne in uspešne glasbenice Fanny Hensel.

Kruti čas za Fanny se je začel že v mladosti, saj je živela v času, ko se dekleta še v šolo niso mogle vpisati. Če pa so se že izobraževale, so se le za vlogo, ki jim je bila namenjena: za vlogo primerne zakonske žene. Temu, da ročna delavka potrebuje osnovno izobrazbo, ni nihče nasprotoval, zato so deklice iz revnih družin prav tako hodile v šolo kot njihovi bratje. Srednji družbeni sloji pa so imeli zelo omejene poglede na to, kakšna ženska je idealna, in v skladu s tem so tudi šolali svoje hčerke. Bolj svobodomiselni starši (in seveda tisti, ki so si to sploh lahko privoščili) so menili, da mora biti ženska v družbi uglašena, zato so deklicam omogočili učenje petja, morda še igranja na (glasbeni) inštrument in risanja. Večina pa je v kakršni koli izobrazbi žensk videla le neprijetno grožnjo moški prevladi.

Družinsko življenje je bil nekakšen konservativni nemški kult, katerega središče je bila idealizirana, pokorna in na dom privezana žena in mati. Ker je pred letom 1850 v Nemčiji primanjkovalo služb za moške iz srednjega sloja (za spodobne »dame« seveda ni bilo tako rekoč nobene službe), so dostikrat prišli že v srednja leta, preden so si finančno dovolj opomogli, da so se lahko odločili za poroko. Posledica je bila, da so se poročali z deset do dvajset let mlajšimi ženskami, do katerih so imeli nekakšen očetovski odnos. Niti najmanj si niso želeli izobražene žene, katere bistrost bi lahko škodljivo vplivala na njihovo samozavest. Angleška romanopiska George Eliot je na to temo zajedljivo napisala: *»Prva je francoščina, nato klavir, da bo lahko zabavala in uspavala svojega moža, nazadnje pa temeljito poznavanje gospodinjstva v najvišjem mogočem estetskem smislu, skupaj z umetnostjo pletenja ročnih torbic.«* V skladu z zahtevo po ubogljivi gospodinji so na deklisčkih šolah poučevali zelo omejeno število predmetov. Našli pa so se tudi dovolj svobodomiselni očetje, ki jim to ni zadostovalo. Oče Fanny in Felixa Mendelssohna se je zavedal, da je njegova najstarejša hči izrazito nadarjena, zato jo je spodbujal prav tako kot Felixa. Kljub temu je bilo med izobrazbo enega in drugega nekaj razlike. Od Felixa so pričakovali, da bo dosegel akademski naslov, zato so dajali velik poudarek njegovi klasični izobrazbi. Od Fanny pa

tega niso zahtevali, zato se ji ni bilo treba učiti grščine (Felix bi se grščine moral učiti sam, če ne bi pregovoril mlajše sestre Rebekke, naj mu dela družbo). Fanny namreč ni imela nikakršne možnosti za nadaljevanje študija, saj na univerzo niso sprejemali žensk. Prvo dekliško gimnazijo v Nemčiji so odprli šele 1894, nemške univerze pa so ženskam odprle vrata šele po letu 1901. Zato pa so bili Mendelssohnovi otroci (vsi po vrsti: oba fanta in obe dekleti) doma deležni veliko boljše in bolj raznolike izobrazbe kot njihovi vrstniki na gimnazijah; imeli so namreč domače učitelje. Za bogate družine je bila to običajna ureditev in Mendelssohnovi so to tudi bili. Oče in mati sta bila tudi v tem izjemen par. Oče Abraham je bil izjemno bogat in oba z ženo Lejo sta bila razgledana in izobražena človeka. Rada pa sta imela tudi družbo priznanih umetnikov in mislecev, ki so se zbirali v Lejinem salonu. Posledica tega bogastva in zvez z nemško intelektualno aristokracijo je bila, da so imeli tudi otroci najboljše učitelje in jim ni nikoli manjkalo spodbudne družbe.

Fanny je bila rojena leta 1805 v Hamburgu, kamor se je priselil mladi par Mendelssohnovih kot najstarejši izmed štirih otrok. Fannyjin ded Moses Mendelssohn je bil filozof! Za Felixovo ljubljeno sestro je mati Leja jasnovidno opazila, da ima otrok »prste za Bachove fuge« – in res, če bi tedanje družbene razmere to dopuščale, bi Fanny skoraj gotovo postala znamenita skladateljica. Tako pa se je zadovoljila s pisanjem pesmi in izvajanjem skladb drugih skladateljev, saj je usoda hotela, da skladatelj postane Felix, rojen februarja 1809. Za njim sta se Mendelssohnovim rodila še dva otroka, Rebekka in Paul. Očetu Abrahamu se je, kot mnogim drugim hamburškim bankirjem in trgovcem, uspelo izogniti Napoleonovim trgovinskim omejitvam in pri tem močno obogateti. Ker mu je zdaj grozila bolj neposredna nevarnost zavojevalnih francoskih čet, je z družino pobegnil v Berlin. V Berlinu je Abraham Mendelssohn veliko prispeval k obrambi Prusije, saj je opremljal vojake prostovoljce in denarno podpiral vojaško bolnišnico. Po zmagi nad Napoleonom so ga nagradili s službo v berlinskem mestnem svetu in z visokim družbenim položajem, kakršnega Židi niso dosegli prav pogosto. Deloma zaradi krščanskega prepričanja in deloma zato, da utrdi svoj novi položaj, je družina svojemu priimku dodala še priimek Bartholdy, ki ga je pred tem prevzel že Abrahamov brat. Da sta bila Fanny in Felix vse življenje tesno povezana, priča npr. tudi pismo, ki ga je brat poslal sestri iz Londona (avgust 1829). Takrat se je namreč Felix namenil domov na svatbo svoje sestre Fanny. To pa mu je preprečila nesreča s kočijo. V njej si je poškodoval koleno. Iz bolniške postelje je pisal sestri obupano pismo: *»To je moje zadnje pismo, ki ga boš prejela pred poroko. Danes sem v tvoj naslov še poslednjič napisal Fräulein Fanny Mendelssohn Bartholdy. /.../ Toliko bi ti rad še povedal, vendar pa mi nekako ne gre. /.../ Zdi se mi, kot da sem izgubil vajeti, s katerimi sem prej upravljal svoje življenje. Ko pomislimo*

na vse, kar se bo zdaj spremenilo in preoblikovalo, na vse, kar sem dolgo imel za samo po sebi umevno, moje misli postanejo nejasne in napol divje.« Brat in sestra sta se vedno strastno ljubila. Felix je svoje skladbe vselej najprej pokazal Fanny in se zanašal na njen nasvet. V pismih jo je goreče nagovarjal. Ob njej se je počutil »čisto vrtoglavega«, klical jo je »angel sestra« in zatrjeval: »Moja ljuba, strašno rad te imam.« Po drugi strani pa tudi Fanny ni bila nič manj goreče navezana na svojega brata. Ko je ta zapustil Berlin, je Fanny napisala: »Vse bo tiho in zapuščeno.« Felix se res ves čas pojavlja tudi v Fannyjinem dnevniku. Veliko več zapisov je namenjenih njemu kot pa zaročencu Wilhelmu Henslu. O slednjem je napisala, da »ženin ni nič več kot samo moški«. Druga Felixova sestra, Rebekka, je pripovedovala, da je Fanny v Henslovi družbi zaspala – bilo ji je dolgčas brez Felix. Na poročni dan je bratu pisala: *»Pred seboj imam tvoj portret in vedno znova ponavljam tvoje ljubo ime. Če si te predstavljam, da stojiš ob meni, se zjočem. Vsako jutro in vsak trenutek svojega življenja te bom ljubila iz dna srca in prepričana sem, da s tem ne bom delala krivice Henslu.«* Gotovo sta se dobro zavedala, da je moč njune ljubezni nevarna. Fanny ji je še pravočasno pobegnila v zakon. Ko se je Mendelssohn vrnil v Berlin na praznovanje srebrne poroke svojih staršev – za to priložnost je napisal opereto –, je bila sestra že Frau Hensel. Leta 1830 so tedaj 21-letnemu Mendelssohnu ponudili stolicu za glasbo na berlinski univerzi, ki pa jo je zavrnil. Želel si je potovati, morda pa je tudi čutil, da ne bi bilo dobro, ko bi bil predolgo v bližini svoje sestre in njenega moža Hensla.

Prve glasbene nauke je dobila kot njen brat Felix pri domačem hišnem glasbenem učitelju Carlu Friedrichu Zelterju in drugih. Med drugim sta bila Fanny in Felix leta 1816 kar sedem mesecev »varovanca« slovite Marie Bigot de Morogues v Parizu, po vrnitvi pa v Berlinu še Ludwiga Bergerja. Kot »čudežni« otrok in odlična pianistka pa je Fanny kmalu začela pisati tudi svoje prve (otroške) skladbe. Kljub vsemu napisanemu je Fanny le študirala tudi na sloviti Humboldtovi univerzi v Berlinu in postala (ne)slavna nemška skladateljica in pianistka. Znana je bila tudi po t. i. »Glasbenih nedeljah« (od 1820 dalje). Tu sta bili glavni glasbeni atrakciji Fanny & Felix (Mendelssohn), med drugim pa so gostili tudi take glasbene »trofeje«, kot so bili npr. Franz Liszt, Clara Wieck Schumann, Heinrich Heine idr. Stara komaj šestnajst let (1821) je npr. napisala klavirski *Sonatni stavek* v E-duru kot kasneje ugotovljeno nedokončano *Sonato*. Leto 1839/40 je bilo za Fanny najbolj srečno leto, saj je z vso družino preživela v sončni Italiji, v Rimu. Napisala naj bi kar 466 glasbenih del. Med njimi je največ del za (solistični) klavir (tj. pesmi brez besed) in samospbevov pa tudi *klavirski trio*. Glasbo je po navadi pisala na notni papir, ki je bil koloriran, njen mož Wilhelm pa jim je pogosto dodajal ilustracije, saj je bil (poklicno) pruski dvorni slikar. Iz njenega (objavljenega) opusa so znana naslednja dela: *Leto-September*, *Šest pesmi*, op.

1 (št. 5 – *Jutranja podoknica*), *Štiri pesmi* za klavir, 1. zv., op. 2, *Šest 4-glasnih »Vrtnih pesmi«* za sopran, alt, tenor in bas, op. 3, *Šest melodij* za klavir, 1. zv., op. 4, *Šest melodij* za klavir, 2. zv., op. 5, *Štiri pesmi* za klavir, 2. zv., op. 6, *Šest pesmi*, op. 7 (št. 1–*Nočni popotnik*), *Štiri pesmi* za klavir, op. 8 (med drugim tudi *Italija*), *Šest samospevov*, op. 9, *Pet pesmi (samospevov)*, op. 10 (št. 5 – *Planinsko veselje*), *Trio* za klavir, violino in violončelo, op. 11, *Klavirski kvartet* (1822) idr. Šest njenih *samospevov* je bilo npr. objavljenih pod imenom njenega brata Felixa Mendelssohna Bartholdyja, preostali in večji del njenega opusa: sa-

mospevi (250), zborovska, orgelska, klavirska (125) in komorna glasba, *kantate* (4), *oratoriji*, *dramatični prizori* pa sploh še ni bil objavljen. Med njenimi najbolj znamenitimi deli je cikel 13 (suitno) zastavljenih klavirskih del: *Januar→December* in *Postludij/Koral »Stari pretekli časi«* (1841), ki je nastal neposredno po bivanju v Italiji.

Fanny je umrla zelo nepričakovano: saj jo je na enem od koncertov »*Glasbenih nedelj*« doma zadela kap med igranjem klavirja.